

В. Винниченко

Темна сила

9634/27

№ 125

Издательскій Комитетъ
Харьковскаго Общества Трѣтності.

Темна сила

(з натури).

Викниченко (Деде).

ХАРЬКОВЪ

Тино-литографія И. А. Гедербаумъ. Екатерининская, 9
1906

Дар В. Вороненка.

Главный складъ изданій:

Въ Харьковѣ: Ветеринарная ул., № 26, Складъ издательскаго Комитета, розничная продажа на Благовѣщенскомъ базарѣ. Другіе склады въ Харьковѣ— въ Народномъ домѣ, въ складѣ губернскаго земства, въ книжныхъ магазинахъ Суворина, Дредера, Иогансона и др., въ Петербургѣ— въ книжныхъ магазинахъ Московскихъ книгопродавцевъ (Итальянская, 27—2, уг. Екатерининской), Митюрникова (Казанская ул., д. № 11), Гольстенъ (Дитейный пр., № 28), «Школьное дѣло» (Колокольная ул. № 9), Вольно-Экономическое Общество (Забалканскій, № 33), Аскархановъ (Троицкая № 6), въ Москвѣ— книж. магазины н-ковъ бр. Салаевыхъ, Тихомировъ (Кузнецкій мостъ), Стахновъ и (Куринъ (Ильинка, верхніе торговые ряды, средняя линия 120), Книжное Дѣло Моховая, д. Бенкендорфъ), «Трудъ» (Тверская ул., д. Карцевой), «Сотрудникъ школы» Зальской (Воздвиженка, д. Армандъ), въ Одессѣ— въ книжныхъ магазинахъ: «Печатное Дѣло», (Пушкинская ул., собств. д. № 20), въ Нижнемъ-Новгородѣ— въ книжн. складѣ губ. земства, въ Обществѣ распространенія начальнаго образованія, Училищно-Епархіальномъ Совѣтѣ при братствѣ св. Георгія, въ Твери— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Вяткѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Тамбовѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Тулѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Курскѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства и Обществѣ содѣйствія народному образованію, въ Кіевѣ— въ Обществѣ грамотности и книжн. магазинѣ Просвѣщенка, въ Новгородѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Орлѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Полтавѣ— въ книжн. складѣ уѣздн. земск. управы, въ Перми— въ книжномъ складѣ губерн. земства, въ Самарѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства и уѣздн. комит. о народн. трезв., въ Саратовѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ Екатеринославѣ— въ книжн. складѣ Лозинской (Екатерининскій пр., д. Петрова), въ Бѣлевѣ— Тульской губ., въ книжн. складѣ уѣздной земской управы, въ Зеньковѣ— Полтавской губ., въ книжн. складѣ уѣзднаго земства, въ Ананьевѣ— Херсон. губ., въ складѣ уѣздн. земства, въ Славяносербскѣ— Екатеринославск. губ., въ книжн. складѣ уѣздн. земства, въ Челябинскѣ— въ читальнѣ-библіотекѣ, въ Херсонѣ— въ книжн. магазинѣ Шаха, въ Елисаветградѣ— Херсон. губ., въ книжн. складѣ уѣздн. земства, въ Смѣлѣ— Кіевской губ., въ книжн. магазинѣ Цюновскаго, въ Пензѣ— въ книжн. складѣ губерн. земства, въ г. Александровскѣ— Екатер. губ., въ складѣ уѣздн. земской управы.

Книги Издательскаго Комитета Общества Распространенія Грамотности.

1. Среди французовъ. Ц. 2 к.	22. Швейцарія, полн. изд. Ц. 3 к.
3. Несчастная. Ц. 2 к.	23. Магометъ. Ц. 2 к.
4. Параска. Ц. 2 к.	24. Желѣзныя дороги. Ц. 3 к.
5. Миронъ и Галка. Ц. 2 к.	25. Перекоты поле. Ц. 3 к.
13. А. Г. Разумовскій. Ц. 3 к.	26. Овраги, ихъ закрѣпленіе и облѣсеніе. Ц. 2 к.
14. Южно-Уссурийскій край и переселенцы. Ц. 3 к.	27. Г. С. Сковорода. Ц. 2 к.
15. Жуковский. Ц. 2 к.	29. Какъ живутъ китайцы. Ц. 2 к.
19. О шелкѣ. Ц. 2 к.	30. Голландія. Ц. 4 к.
20. Прекрасная Нивернеза. Ц. 3 к.	31. Братства. Ц. 3 к.
21. Добрые люди стараго времени на Руси. Ц. 2 к.	32. На краю свѣта. Ц. 3 р.
	33. Школа. Ц. 3 к.

19694

ВИННИЧЕНКО (Деде).

ТЕМНА СИЛА

(3 НАТУРИ).

19694

124

КОМИТЕТЪ

по изданію книгъ для народа

ХАРЬКОВСКАГО ОБЩЕСТВА ГРАМОТНОСТИ

ХАРЬКОВЪ

Ветеринарная улица, № 26.

1072413 049

0000

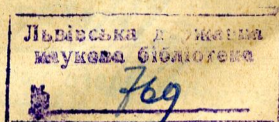
1000

1000

АЛНЭ АНМЕТ

1000

1000

Увага до читачів.

Ця книжка друкується правописом, що найбільше підходить до української мови,—так званою „Кулішівкою“ (бо її вперше завів в українських книжках славетний письменник Куліш). Сей правопис вживався в Росії до заборони його 1876 року, а тепер його вживає в своїх виданнях Академія Наук, і Св. Синод таким правописом друкує українське євангеліє. Ось чим сей правопис відрізняється від того, котрим друкувалися українські книжки в Росії за останні 30 років:

1. Де в українських словах вимовляється тверде *и* або *ы*, там досі писалось *ы*, а тепер буде писатись *и*. Наприклад, слова „быты“, „грыбы“—тепер писатимуться: „бити“, „гриби“.

2. Де вимовляється тонке *и*, там досі писалось *и* та *і*, а тепер буде тільки—*і*. Наприклад, слова „смитныкъ“, „лисъ“, „свій“ писатимуться—„смітник“, „ліс“, „свій“.

3. Де вимовляється *и* з притиском,—*йи*, там буде писатись *ї*. Наприклад, слова „йихаты“, „мои“—писатимуться; „їхати“, „мої“.

5. Твердий знак чи ер—*ѣ*—зовсім не буде писатись.

5. Де вимовляється тверде *е* чи *э*, там писатиметься *е*, а де вимовляється *е* з притиском—*йе*—там

писатиметься *е*. Наприклад, слова—„небо“, „Енеїда“ писатимуться—„небо“, „Енеїда“, а слова „спиває“, „еретик“—писатимуться: „співає“, „еретик“.

Врешті все буде писатись так як вимовляється. Сей правопис тим і кращий, що він ^інайблизше пристосований до української живої вимови.

Тим,—хто вже звик читати українські книжки, друковані старим правописом—з *ѣ* та *ы*—спочатку може буде трудно привикнути до нового,—але треба тільки одразу собі замітити, що

старе *ы* тепер пишеться *и*

„ *и* „ „ *і*

„ *йи* „ „ *ї*

„ *ѣ, е* „ „ *е*

„ *ѣе* „ „ *е*

А замітивши собі се,—треба тільки уважно прочитати одну-дві сторінки по новому правопису—і тоді вже далі читання піде гладко.

ТЕМНА СИЛА

(з натури).

За домом неволі, похмурим, двохповерховим будинком з рядами загратованих вікон, задумливо зупинилось сонце і сумно дивиться в його невеличке подвір'є своїм кдсним промінням. А він, цей дім неволі, ця двохповерхова домовина, сіра і брудна, байдуже приймає тужливу ласку сонця і мовчить.

Тихо-тихо. На розчинених вікнах обох поверхів, обнявши безсилими руками ґрати, сидять „важные политическіє“ і мовчки дивляться у синє вечірнє небо. А воно таке велике, широке, таке могуче, як життя! Незмірною ласкавістю і тихою журбою віє від сих вільних, кучерявих хмаринок, що пливуть собі кудись по-за дім неволі. І дивним здається під сею величезною ласкавістю і миром природи ця величезна жорстокість і злочинство цієї домовини. Дивним здається, що ці бліді, патлаті люди з потомленими лицами сидять так нерухомо й понуро за цими иржавими ґратами і хмуρο дивляться на радість життя. Здається неможливим, щоб в цьому подвір'ї, де так затишно і пишно ростуть коханці блідих людей, липа й бересток, де мирно стоять собі по кутках дві якісь сірі постаті з чимсь блискучим на плечах, щоб в цьому подвір'ї, так чисто заметеному і гарно покритому довгою тінню стіни, було щось инче, крім любови, крім ласки природи, крім тихих мрій і мрійних бажань.

Тихо. Ось чути глухе тупотіння копит за тюремною стіною, грюкіт екіпажа, і знову стихає. І в унісон цій тиші з якогось вікна ледве чутно трохи хрипливий спів:

„Ах, ти доле, моя доле,
безталанна ти моя,
чи не ти це, моя доле,
до Сібіру довела?“

Постаті в вікнах злегка ворухнуться, повертають на спів голови і тихо слухають ту знайому, ту сумну і рідну мелодію. А голос тужливо виводє, мов плаче:

„І по царсьському наказу
опинився я в тюрмі,
і минають без надії
молодії дні мої....“

І, наче придавлений тугою, голос змовкає, а постаті, нерухомі й задумливо-сму́тні, не міняють поз і мов чекають. І знову голос, злегка хрипкий, ледве чутний сумно жаліється:

„Там, за стіною, на волі бажаній,
в полі народньої, лютої брані
будуть брати й вороги поміра́ть,
я ж, мій вознице, буду лиш жда́ть.“

І здається, що бересток і липа дріжать від жалю і, нахиливши одне до одного свої кучеряві голови, журно слухають пісню блідих, закутих людей. І сонце, неначе засоромившись своєї добродушности, все червоне й сумне, сховалось за високу тополю.

Раптом одна з постатів, що стояла біля перістої будки і задумливо поглажувала рукою „щось блискуче“, рушає з місця і починає ходити під вікнами, нерішуче поглядаючи на співаку. Нарешті, вона зупиняється, підводить до гори голову й несміло говорить:

— Земляк!... Слышь?... Довольно пѣсни играть....

Але „земляк“ не чує. Сині, великі, змучені очі його наче впилися у небо, у вільні хмаринки, а губи, гірко скривлені, ледве ворухнуться і мало не шопочуть:

„Будуть минать там роки за роками,
буду забутий я навіть братами,
будуть вже инчих в тюрму провожать,
я ж, мій вознице, всё буду жда́ть.“

Постать вартового ще трохи стоїть недвижимо, наче й сама заслухавшись стогіну душі, потім враз задира голову й рішуче говорить:

— Слышь, земляк! Не шуми!

— Та одчепись ти від його, ради бога!—вмить роздратовано чується з вікна сусіди співаки.—Хай співає!

— Не приказано п'єсни играти....

— Мало чого „не приказано“! „Не приказано“ людей убивать, а ти ось стоїш з винтовкою і готовий що—хвилини бити і колоть. Хай поспіває трохи... А ти послухай краще і не надокучай...

Але співака і сам перестає. Він глибоко зітхає, переводить очі вниз і, весело посміхаючись, кричить сусідові:

— Андрію!.. Андрію!..

— Га?

— Сіно ¹⁾ є?

— Кий чорт! Тільки дві грудочки льоду ²⁾...

— Ну?

— Їй-богу!

— Погано.. Страшенно рибки хочеться ³⁾...

Вартового ця розмова страшенно турбує, турбує тим паче, що в ній чується щось незрозуміле для його, а, значить, „не приказане“. Худе, засмажене лице його з выпнутими наперед щелепами хутко повертається за кожним словом сусідів і на йому видно напружене бажання зрозуміти.

— А у Петі є?

— Не знаю... Спитайте... Петя!

— Що-о?

— Сіно є?

— Що-о?? Не чую!

— Сі-но є?

Вартовий ще стурбованіше дивиться на вікна і, нарешті, злякано кричить:

— Слышь, землякъ! Не кричи!

— Я пи-та-ю: є у вас сі-но?

— А, сіно!.. Ні, нема. У мене ж учора провалилось ⁴⁾ усе...

¹⁾ Сіно — на тюремній мові — тютюн.

²⁾ Лід — сірники.

³⁾ Хочеться рибки — хочеться курити.

⁴⁾ Провалилось — забрано при трусі.

— Земляк! Слышь? довольно розговаривать!

— Та ну?—сміється Петя.—Вже й „довольно?“ Ми ж тільки почали!

— Не полагается розговаривать..

— То ж через що?

— Не приказано.

— Хм.. Причина важна... Ну, а як ми все таки будемо „розговаривать“, тоді що буде?

— Тоді побачиш..— бурмоче вартовий.

— Що ж я побачу?

— А то, що як доложу караульному начальнику, що не слухаетесь, то й набавить ще суток сім. От і побачиш!

— Та не може бути?! Ха-ха-ха!.. Андрію, чули?

Але з Андрійового вікна вже чути веселий сміх. Хутко простацька погроза вартового „по телеграфу“ передається у всі вікна і постаті помалу оживають. Чується потроху розмова, сміх, перегукування. Типа, налякана гоміном, ховається за високу стіну і в маленькому подвір'ї стає шумно. Вартовим тепер клопіт. Вони ходять од вікна до вікна, кричать, погрожують „вызвать разводящаго“ і ввесь час боязко поглядають на вікно нижнього поверху, де часом видніється постать караульного офіцера.

А в верхніх вікнах то там, то там тільки й чути:

— Миколо!

— Га?

— Чом на прохід не йдете?

— Не пускають.

— Бийте в двері.

— Не помагає.

— А табуреткою?

— Стукав... Обіщає в темний карцер заперти.

Або:

— Дя-дя!!

— А-а?

— Пришліть рибки!

— До-обре.

— Право-ливо? Так?

— Так!

— Довольно з'їзвать ¹⁾!... Слышь, ты? земляк!

Але „земляки“ мов не чують, тільки Петя добро-душно з докором хитає головою й поважно говорить до вартового.

— Ех, землячок, землячок! Бога ти забув, ій-богу, брат, бога забув. Ну, як же не „разговаривать“. Пташка божа і та розговорює, а то ж люди. Ти, братіку, подумай про це, а тоді й кричи. А то: „не разговаривай“! Хіба ж так можна? Коли б ми кричали, або грати ламали, ну, тоді кричи, а то ж балакаємо. Балакати можна... Не голосно, потихеньку... Сам колись сидіти будеш, побачиш, як гарно...

— Ні, він не буде сидіти, він бога за бороду піймав!— вставляє Андрій.

Вартовому, видно, робиться трохи соромно. Він гладить рукою винтовку й, дивлячись кудись у бік, похмуро говорить:

— Чом не буду? Се не довго в нас... Тільки, як не приказано...

— Е, земляк! Плюнь, брате, на це!.. Багато є всяких приказаній, та не всіх їх слухаться. Ось, наприклад, ясно, як день, що не можна, „не приказано“ одним людям угнітати других, не можна, щоб одні все своє життя кували, будували, шили, варили й голодували, а другі тільки пили, їли, користувались їхньою працею й нічого не робили; „не приказано“, щоб у людей одбирали волю й садовили їх на цілі годи за грати за те, що вони стоять за правду. Цього всього не можна б робити, а тим часом, сам знаєш, це все у нас робиться... От цього б, землячок, і не „полагалось“ би робити... А те, що ми балакаємо, то—дурниця. Я ось одинадцятий місяць балакаю із-за цієї грати, а зла нікому, крім мене, ще не вийшло з того. А от ти й не спитаєш, за

¹⁾ З'їзвать — гомоніти.

що я сидю, а кричиш. Ти спитай, розбери, за що людей мучать та й говори. Знаєш, за що я сидю?

Вартовий каже, що не знає. Петя докладно й повагом починає в'ясняти йому свою справу. Вартовий уважно слухає. Потім Петя потроху переходить на загальні теми і вже зовсім приваблює до себе вартового. Його сердечний, м'який голос згучить таким щирим сумом, такою вірою, таким запальним гнівом, що „землячок“ проти волі поглядає на його пильним поглядом своїх розумних очей і насуплюється. На ганок, що під самим Андрієвим вікном, виходять де-кілько конвойних і, задравши голови до вікон, теж пильно слухають „важного політичеського“. До бесіди пристає Андрій, потім Петро і невеличке подвір'є наповнюється згуками дужих, нечуваних річей. І кожне слово цих блідих, патлатих людей, як блискавка серед ночі, розриває темряву салдацького світогляду, кожна думка їхня, глибока й боляче-правдива, щось руйнує у них в серці і творить щось нове, хороше, страшне і хвилююче. Покриків „не розговаривай“, „довольно з'ївть“ вже не чути і видно, що це розмовляють вже не арештанти і вартові, а люди, звичайні люди, яких єднає щось таке, чого нема ні в цьому тюремному подвір'ї, ні в сірих, похмурих казармах, люди, які, здається, ось-ось розпаляться, накинуться на ці ґрати, рознесуть їх одразу і горде всі підуть туди, де їх люблять і ждуть.

— Ех! і на таких людей присилюють винтовки піднімать!—з гнівом стукнувши об землю прикладом, скрикує вартовий і обводить поглядом конвойних. На їхніх лицах, уважних і сер'йозних, написано співчуття і, задерті догори, ці лица схожі на лица благаючих. А слова, нові і дужі, як удари молота, гарні і вразливі, як проміння сонця, вилітають із вікон і боляче і солодко б'ють їх по серцю.

— Це правда!—що хвилини то зітхаючи, то з обуренням промовляють конвойні.

— А коли правда, то треба й робити по правді,

по справедливості! — твердо і навіть жорстко говорить Петро, вистромивши один тільки ніс із-за ґрати. — Треба вирвати з себе страх, бо це сором.

Треба розуміти, що вами заправляють, командують такі ж люди, як і ви, тільки гірші. Ви ж подумайте, хіба не сором, хіба не страшно те, що роблять з вами. Дивіться: той чоловік, що лає вас останніми словами, що б'є вас по морді, що знущається над вами, який небудь йолоп, розпутник, злодій, цей чоловік скаже вам: „бий матір свою“, і ви будете бити ту, що вас вигодувала своєю кров'ю, що всі сили свого життя оддала вам. Хіба це не страшно?! га?

— Дісципліна! — зітхає хтось. Всі мовчать.

— Дісципліна! — сердито викрикує Петро. — Страх, темнота, свинство! От що!.. Треба людиною бути, а не худобою, яка батога боїться!..

— Йй-богу, правда! — якимось радісно скрикує молоденький салдатик з чистим, здоровим, як у хлопчика, лицем і задертою дитячою губою, і зхвильовано озирається на товаришів.

Петро хоче знов щось казати, але конвойні розступаються і з-поміж них виходить салдат з винтовкою, за ним якийсь чоловік без картуза, у синій сорочці і в „вольних“ штанах, а за ними знов конвойний з винтовкою. Вони по одному сходять з ганку на подвір'я і чоловік у синій сорочці, зробивши де-кілька ступнів, підніма голову до гори, хитає нею і весело кричить:

— Драстуйте, Петро! Андрію, Петя, драстуйте!

— А! Степане!.. Як ся маєте? Зовсім вже?.. Як здоров'я?

— Нічого!.. Що читаєте?.. Дядя, драстуйте!.. Дістали? Ні? Дуже жаль... Що?... Не чую... Драстуйте, драстуйте!.. Як вапні зуби, Валентине?

Постаті в вікнах ще більш оживлюються. Кожний щось говорить до Степана, кричить, питає, сміється. Степан одривчасто відповідає, не зупиняючись, не піднімаючи більше голови і скося поглядаючи на вікно офіцера. Він иноді зстріпує довгим волоссям, яке лізе

йому в очі, і весело поблискує своїми білими зубами. З обох боків йдуть конвойні і, не встигаючи за його прудкою ходою, спотикаються і незграбно несуть в руках винтовки.

Степан просидів трое суток у „темному“ за надпис на стіні „геть самодержав'є“ і тепер здається всім новим і наче „з волі“.

Чується:

— Ну, що? Як в темному?

— Нічого!

— Клопів багато?

— Легіони! Я їх чайом частував. А у вас що новенького?

— Мечтатель на сім суток у темний пішов.

— Та невже? За віщо?

— Опарив двадцять два ¹⁾, як той підслухував під вікном.

— Та сім суток за це?

— А то ж.

— Ого-го! Що ж тепер важніше, чи самодержавіє, чи жандари: за „геть самодержав'є“ трое суток, а за жандара сім?

— Земляк! Не розговаривай!—зупиняє його конвойний.

Степан обертається до його, пильно дивиться йому в лице і питає:

— А ти з якої губернії?

— Саратовської.

— Ну, от! А я Київської. Які ж ми земляки?

Конвойний усміхається, йому, очевидячки, подобається цей жвавий, веселий „важний“.

— Це все одно! Всі — земляки!—говорить він.

— Правда! — весело підхоплює Степан. — А що правда, то не гріх. А коли ми з тобою земляки, то ти й не докучай мені, любий чоловіче, бо я, соколе, в темненькому був, світу божого не бачив, голосу людського не чув. От що, голубе, землячок із Саратовської губернії!

¹⁾ Двадцять два — жандар.

Саратовець усьміхається, усьміхаються і другі салдатики, при чому конвойний з дитячою губою кожного разу, як Степан проходить коло ганку, старається сказати йому щось приємне і як небудь висловити своє співчуття.

А Степан, ходючи, заклада часом руки за шию, підніма голову до неба і глибоко-глибоко зітхнувши, звертається до вікон і каже:

— А все таки гарно жити!

І всі товариші, як публіка в театрі, сидючи в своїх вікнах, наче в ложах, слідкують за ним ласкавими очима і усьміхаються тою ж радісною усьмішкою.

Саратовець теж усьміхається і, говорючи так, щоб непомітно було з офіцерового вікна, бурмоче:

— Звісно, що рай... як після карцера... гарно... Сонечко... і воздух... Що й казати... Я знаю....

Степан добрими очима дивиться на його і починає розпитувати про Саратовську губернію. „Землячок“ розмякшується ще більше і розмова знов опановує всіма. І знов ангел правди зліта в подвір'є неправди і не стає ні арештантів, ні конвойних, і знов в очах забитих, темних істот проблискує вогник гніву, суму і ненависти.

І вмить... все враз счезає. Салдатики, що стояли на ганку, вмент чогось витягуються, роблять напружені обличчя і всі, як по команді, повертають голови в один бік. Стає тихо. З ганку, помалу ступаючи, як звірюка, що впевнена в своїй здобичі, сходить „каен“¹⁾ (караульний офіцер) і, зробивши де-кільки ступнів, зупиняється. Розмова стихає, але „каен“ мовчки дивиться, мов любуючись, в спину Степанові й конвойним, що весело балакають між собою, і важко сопє:

— Кан-н-вей-нние! — раптом пронизливо виривається у його з горлянки. Конвойні і Степан хутко озираються і цей бачить, як лице Саратовця враз блідніє, покривається чимсь напруженням, туним і гидким.

— Веди його сюди! — робить офіцер рукою знак.

— Ходім! — бурмоче Саратовець і йде вперед.

¹⁾ К. Н. (караульний начальник).

— Що? Хіба вже кінець прогулці?— звертається Степан до офіцера.

— Кінець!

— Через що?

— Через те, що ти балакаєш!

Степан від „ти“ червоніє і спалахнувши скрикує:

— Прошу не „тикати!“ Я не салдат!

— Наплювать мені! Сказано не балакати, значить — не балакати... А вам я ще покажу, ссукини ссини! — з ненависттю шипить він до конвойних. Конвойні замірають; вартові не ворохнуться; ті, що співчували на ганку, ні живі, ні мертві. Нема ні гніву, ні суму, ні думки, ні співчуття, нема нічого того, що тільки що світилось в їхніх зляканих тепер очах. Якась сила змела це, як легкий пух, і зосталась одна груба, чорна, брудна шкура страху, напруженої готовності слухатись.

— Ще рано йти в камеру,— похмуро говорить Степан.— Нам „полагається“ по інструкції пів години на прохід, а я й п'яти хвилин не гуляв.

— Бери його!— не одповідаючи Степанові, показує на його офіцер конвойним і важко сопє.

Конвойні хапають Степана під руки і починають тягти за собою.

— Сміліще бери! Чого церемонитесь!— кричить офіцер.

— Геть під три чорти!— виривається з гнівом Степан.— Я не піду! Нам пів години полагається і ніхто не має права....

— Я тут право! Чуєш ти?!— враз скажено перебиває його „каєн“. Прикажу і розстріляють тебе, як собаку! Чуєш, ти?!

Степан блідніє і увесь якось перехиляється наперед. На мент все мов замірає в напруженому чеканні. Враз Степан скрикує і кидається вперед на офіцера.

— Хватай!.. Не пускай його!.. Бий його!— одстрибуючи назад кричить офіцер, і Степан чує, як щось хапа його ззаду за плечі і з дикою силою тягне назад.

— Не смій бити! Не смій бити!— раптом виривається

разом з кількох вікон. Степан інстинктивно підніма над головою руку й хутко озирається. Саратовець, люто випріщивши очі, з незрозумілою ненависттю стоїть з піднятою винтовкою і важко дихає.

— Не смій бити!..— несеться з вікон. — Пусти винтовку!

— Таскай його!..— хрипить офіцер. — Ви чого стоїте?!— раптом озирається він до конвойних на ганку. Ті зстріпуються і, плигаючи з східців, біжать до Степана і починають товпитись біля його.

— Хапай за руки, за ноги! Неси хриstopродавця в темний.

І от вони, ті, що дивились на цього „важного“ такими добрими, ласкавими очима, ті, що так зітхали, прислухаючись до його мови, тепер вони дикі, злі, люто хапають його за руки, за ноги, сопуть, шарпають і, покірливо поглядаючи на свого ката, починають нести до ганку. Через хвилину під страшенний крик безсилої злості і гніву, що несеться з вікон, всі зникають у дверях, товплячись і незграбно ступаючи.

Вартовий з випнутими щелепами боязко дивиться в спину офіцерові і з ненависттю погляда на вікна.

Раптом офіцер знову з'являється на ганку і, звертаючись до вартових, кричить:

— Вартові! Слухать мого наказу: почувеш хоч одне слово з вікон, стрілай. Три рази перестережи і стрілай. Чуєте?

— Так точно, ваше благородіє!— витягуються вартові.

В вікнах тихо. Офіцер зникає. Настає глибока, гнітуча тиша. Вартові ходять рівною, твердою ногою, одноманітно постукуючи підборами і пильно поглядаючи у гору, на цих блідих, патлатих людей, які наче прикіпили в німому, повному одчаю безсиллі до ґрат і навіть не ворухнуться, ніби вони витратили всі сили на цей одчай.

— Ні! Так не можливо!— враз скрикнув Петро. — Так неможливо!... Я не можу більше так... Я... це... просто... Я пропоную голодовку!

— Довольно розговаривать!— кричить сурово вартовий.

— А що? стрілять будеш?— в'яло питає. Андрій — Стрілай, земляк, слухайся начальства, нам все одно,— гірше не буде.

— Не пройде голодовка — так же в'яло говорить він до Петра. — Не дадуть голодать; звелять и будуть силою годувати.

— Не розговаривай!— рішуче знімає з плеча винтовку вартовий і націляється.

— Стрілай, земляк, стрілай, не бійсь!— байдуже і так же в'яло говорить Петро і, обхопивши руками ґрату, безсило притулившись до неї лицем, замірає.

Тихо. Місяць, що перше виднівся на голубому небі, як маленький білий шрам, зробився жовтіцим і небо потемніщало. Сонце сховалось і в подвір'ї стає ще затишніше.

— Так що ж, земляк?— раптом тихо чується з Петіного вікна — Будеш стрілять?

— А що? пожалію, думаєш?— буркає вартовий.

— За що ж ти будеш стрілять?

— А що ж мені за вас під суд іти? Тоже!

— Та хіба ж ми тобі яке зло зробили?

— Не розговаривай!

— Ех, земляк, земляк!..

— Слышь, ты? Говорять тебѣ, не зѣвай!

— Та плюньте, Петя,— безсило говорить Андрій. —

Охота вам...

За стіною тюрми чується ніжний-ніжний згук мандоліни. Хтось, мабуть, іде в поле. А на подвір'ї так хмуро, так гнітуче тихо. Місяця не видно, він наче засоромився людської мерзоти і прикрився густою хмарию. Тихо. Липина й бересток, ніби й собі злякавшись страшної темної сили, не шелестять густим листям і, близько притулившись одне до одного, тільки вряди-годи щось боязко прошепотять і знову замруть.

34. Сестра Катерина. Ц. 2 к.
35. Карлъ Великій. Ц. 3 к.
36. Заселеніе Новороссійскаго края и Потемкинъ. Ц. 3 к.
37. Друзья. Ц. 2 к.
38. Дѣва Орлеанская (Жанна д'Аркъ). Ц. 2 к.
39. Славный парень. Ц. 3 к.
40. Жидъ. Ц. 3 к.
41. Страшная смерть невиннаго чело-
вѣка. Ц. 4 к.
42. О чумѣ челоѣка. Ц. 3 к.
43. Новый свѣтъ ц. 9 к.
44. Маленькіе странствующіе италъ-
янцы ц. 3 к.
45. Отецъ Наркиссъ и дядя Иванъ.
Ц. 2 к.
46. О вредн. народ. обыч. Ц. 2 к.
47. Разск. о допсторич. бытѣ. Ц. 2 к.
48. Нарядный дворецъ Ц. 4 к.
- 49а. Бѣлый штурманъ Ц. 3 к.
49. Гуеъ и Лютеръ. Ц. 3 к.
50. Швейцарія (сокр. изд.). Ц. 3 к.
51. А. С. Пушкинъ. Жизнеопис. и
сборн. стихотвореній. Ц. 8 к.
52. Сказки А. С. Пушкина. Ц. 3 к.
52. Три разсказа. Ц. 3 к.
54. О полярн. странахъ. Ц. 3 к.
55. Разс. изъ жизни звѣрей. Ц. 2 к.
56. Дитѣ Евмень. Ц. 2 к.
57. Джонъ Ингерфильдъ. Ц. 2 к.
58. Рыжакъ. Ц. 3 к.
59. Стихотв. Шевченка. Ц. 5 к.
60. Хижина дяди Тома. Ц. 3 к.
61. Бесѣда о пользѣ отъ занятія пче-
ловодствомъ. Ц. 2 к.
62. М. В. Ломоносовъ. Ц. 2 к.
63. Бесѣды врача съ крестьянами о
заразныхъ болѣзн. Ц. 1 к.
64. Бесѣды врача съ крестьянами о
скарлатинѣ. Ц. 1 к.
65. Бесѣды врача съ крестьянами о
брюшномъ тифѣ. Ц. 1 к.
66. Бесѣды врача съ крестьянами о
натуральной оспѣ. Ц. 1 к.
67. Бесѣда врача съ крестьянами о
заразн. болѣзняхъ: 1) О заразн.
болѣзняхъ, 2) О скарлатинѣ, 3)
О брюшномъ тифѣ, 4) О натурал.
оспѣ. Ц. 3 к.
68. Отважный путешественникъ Фри-
тиофъ Нансенъ. Ц. 6 к.
69. Воздухъ и явленія, въ немъ про-
исходящія. Ц. 8 к.
70. Бесѣды о внутр. земли. Ц. 6 к.
71. Буры и ихъ страна. Ц. 3 к.
72. Маленькій Стасъ. Ц. 3 к.
73. Генри Стенли, его жизнь и путе-
шества. Ц. 5 к.
74. Жизнь и путешествія Н. М. Прже-
вальскаго. Ц. 8 к.
75. О лугахъ и луговомъ хоз. Ц. 3 к.
76. Котуко. Ц. 3 к.
77. Зѣ давнихъ часивъ. Ц. 2 к.
78. Добромъ все переселишь. Ц. 3 к.
79. Другъ челоѣчества О. П. Гаазъ.
Ц. 3 к.
80. Биографія и избранныя сочиненія
Н. В. Гоголя. Ц. 45 к.
81. Биогр. и избранныя соч. Н. В.
Гоголя (сокр. изд.). Ц. 13 к.
82. Биогр. Н. В. Гоголя (полн.).
Ц. 4 к.
83. Сорочинская ярмарка. Ц. 3 к.
84. Ночь передъ Рожд. Ц. 4 к.
85. Вій. Ц. 4 к.
86. Старосвѣтскіе помѣщ. Ц. 3 к.
87. Стора Ивана Ивановича съ Ива-
номъ Никифоровичемъ. Ц. 6 к.
88. Тарасъ Бульба. Ц. 13 к.
89. Биогр. Н. В. Гоголя (кратк.)
Ц. 2 к.
90. Биогр. и избран. стихотворенія
В. А. Жуковскаго. Ц. 8 к.
91. Избранныя сказки В. А. Жу-
ковскаго. Ц. 7 к.
92. Биогр. В. А. Жуковскаго. Ц. 3 к.
93. О глазныхъ болѣзн. Ц. 3 к.
94. Оповѣданія про Грыцька Квитку-
Основайненка. Ц. 3 к.
95. Дѣвѣй. Ц. 3 к.
96. Воспоминанія крестьянина про-
вансальца. Ц. 4 к.
97. Вильгельмъ, принцъ Оранскій.
Ц. 2 к.
98. Биографія Некрасова. Ц. 5 к.
99. Челоѣкъ и естественныя силы
природы. Ц. 4 к.
100. Переселенцы у Сибирь. Ц. 3 к.
101. Томасъ Эдѣва Эдисонъ, знаме-
нитый изобрѣтатель. Ц. 5 к.
102. Докторъ бѣдныхъ и несчастныхъ.
Жизнь доктора В. А. Франков-
скаго. Ц. 5 к.
103. На волосъ отъ смерти. Ц. 2 к.
104. Крестовые походы. Ц. 4 к.
105. Цыгане. Ц. 2 к.
106. Сами собі. Ц. 3 к.
107. Запорожье. Страна и народъ.
Ц. 7 к.
108. Что такое яшуръ. Ц. 2 к.
109. Нелюдимъ. Ц. 2 к.
110. Много-ли челоѣ. земли нужно
Ц. 2 к.
111. Хозяинъ и работникъ. Ц. 5 к.
112. Вѣдьма. Ц. 3 к.
113. Малюнки зѣ житія. Ц. 2 к.
114. Гдѣ любовь, тамъ и Богъ. Ц. 2 к.

115. Древніе обитатели нашей страны. Ц. 5 к.
 116. Святель, сборн. разс. Ц. 15 к.
 117. Бартекъ побѣдитель. Ц. 7 к.
 118. Дай цвѣточекъ и др. Ц. 8 к.
 119. О ш.ководствѣ.

120. О холерѣ. Ц. 2 к.
 121. Старый переплетчикъ. Ц. 3 к.
 122. Якъ выбирать коня. Ц. 3 к.
 123. Сибирка. Ц. 3 к.
 124. Темна сила (з натуры). 3 к.
 125. Кобзарьски Думы. Ц. 3 к.

Лица, приобретающія не менѣе ста экземпляровъ хотя бы и разныхъ наименованій книгъ изъ главнаго склада въ Харьковѣ, пользуются скидкой въ размѣръ 30%.

Книги, купленныя за наличныя деньги на сумму сто руб. и выше, пересылаются за счетъ Комитета.

Земскіе книжные склады, склады просвѣтительныхъ учрежденій и солидныхъ фирмъ могутъ имѣть книги на комиссію, при чемъ уплата, денегъ происходитъ черезъ каждые четыре мѣсяца, три раза въ годъ. По полученіи книгъ на комиссію, заказчикъ высылаетъ комиссіонную росписку въ полученіи денегъ на указанную въ счетъ сумму.

Упаковка и пересылка на счетъ покупателя. Просить указать способъ пересылки и точныя адреса.

Отвѣчая на спросъ земскихъ книжныхъ складовъ, складовъ просвѣтительныхъ учрежденій и солидныхъ частныхъ фирмъ, Комитетъ открываетъ отдѣленія склада его изданій на условіи комиссіонной продажи, при чемъ условія пересылки книгъ устанавливаются по взаимному соглашенію.

Оптовыми покупателями признаются такіе, которые выписываютъ не менѣе сотни книгъ въ совокупности, хотя-бы и разныхъ наименованій.

УПАКОВКА И ПЕРЕСЫЛКА НА СЧЕТЪ ПОКУПАТЕЛЯ.

Главный складъ изданій въ Харьковѣ: Ветеринарная ул., № 26, домъ Х. О-ва грамотности, Издательскій Комитетъ.

— Цѣна 3 коп. —

РА 769

В. Винниченко

Темна сила